

**YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHI SHAROITIDA TRANSPORT
TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI**

Shukurillayev Nizomiddin Akmaljon o'g'li

Botirjonov Azizbek Nodirjonovich

Annotatsiya: Maqolada yashil iqtisodiyot sharoitida transport tizimini rivojlantirishga qaratilgan global strategiyalar yoritildi. Elektr transport vositalari, jamoat transportini kengaytirish, velosiped infratuzilmasini rivojlantirish, kam emissiya zonalarini joriy etish, barqaror aviatsiya yoqilg'ilari, tezyurar poyezdlar va mobillik xizmat sifatida (MaaS) kabi yechimlar tavsiya berildi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, transport tizimi, elektr transport vositalari, jamoat transporti, velosiped infratuzilmasi, kam emissiya zonalar, barqaror aviatsiya yoqilg'ilari, tezyurar temir yo'llar, mobillik xizmat sifatida, barqaror yuk tashish, shahar yashil maydonlari, uglerod narxi, uglerod kompensatsiyasi, xalqaro transport siyosati.

Annotation: The article highlights global strategies for developing the transport system within the framework of a green economy. Solutions such as electric vehicles, public transport expansion, bicycle infrastructure development, low-emission zones implementation, sustainable aviation fuels, high-speed rail, and Mobility as a Service (MaaS) are discussed.

Keywords: green economy, transport system, electric vehicles, public transport, bicycle infrastructure, low-emission zones, sustainable aviation fuels, high-speed rail, Mobility as a Service, sustainable freight transport, urban green spaces, carbon pricing, carbon offsetting, international transport policy.

Yashil iqtisodiyot sharoitida transport tizimini rivojlantirish global ustuvor vazifa bo'lib, mamlakatlar chiqindi emissiyalarini kamaytirish, samaradorlikni oshirish va transportda barqarorlikni ta'minlash bo'yicha turli strategiyalarni amalga oshirmoqdalar:

Elektr transport vositalarini (EV, Electric Vehicles) targ'ib qilish.

Norvegiya soliq imtiyozlari, to'lovdan ozod qilish va elektr transport vositalari uchun bepul to'xtash joyi kabi siyosatlari bilan elektr transport vositalarini amalda joriy qilish bo'yicha global yetakchi bo'lib kelgan. Natijada, Norvegiyada yangi avtomobillar sotuvning muhim qismini tashkil etadi, bu esa chiqindilarni va havo ifloslanishini kamaytirishga hissa qo'shdi.

Mamlakat 1990-yildan boshlab Elektr transport vositalari xaridlarini rag'batlantirishni bosqichma-bosqich joriy qildi va hozirda 2025-yilga mo'ljallangan - sotilgan avtomobillarning 100 foizi "nol emissiya" bo'lishini belgilab qo'ydi.

Ular yangi elektr transport vositalariga (EV) soliq imtiyozlarini o'z ichiga oladi - 25% QQSdan ozod qilish yangi EV uchun qo'shimcha xarajatlarni qoplaydi. Katta shaharlarda bepul to'xtash joylari va nol emissiyali transport vositalari uchun avtobus yo'laklaridan foydalanish imkoniyatlari yaratildi.

Ushbu imtiyozlar natijasida 2019-yilda Norvegiyada sotilgan yangi avtomobillarning deyarli 60 foizi elektr yoki gibrid bo'lib, Frost & Sullivanning so'nggi hisobotiga ko'ra, jami EV avtomobillar parkini 300 000 ga yetkazdi.

2022-yilda dunyo bo'ylab 10 milliondan ortiq EV sotilgan, bu barcha avtomobillar savdosining 14 foizini tashkil qiladi. Norvegiya avtomobillar sotuvining qariyb 90 foizini elektr avtomobillar bo'lishiga erishdi, bu esa yo'l transporti sektori chiqindilarni sezilarli darajada kamaytirdi.

Jamoat transportini kengaytirish. Germaniya barqaror va samarali transport imkoniyatlarini ta'minlash uchun jamoat transporti tizimini, jumladan poezdlar, tramvaylar va avtobuslarni kengaytirishga katta sarmoya kiritdi. Berlin va Myunxen kabi shaharlarda aholini shaxsiy avtomobillar o'rniga jamoat transportidan foydalanishga undaydigan tarmoqlari mavjud.

Velosiped infratuzilmasini rivojlantirish. Gollandiya o'zining keng velosiped infratuzilmasi, jumladan, maxsus velosiped yo'laklari, tirbandsiz ko'chalari va velosiped to'xtash joylari bilan mashhur. Amsterdam va Utrext kabi shaharlarda velosipedda yuqori darajada ommalashgan bo'lib, velosipedni xavfsiz, qulay va

ommabop transport turiga aylantirdi.

Kam emissiya zonalarini yaratish. Birlashgan Qirollik yuqori darajada ifloslantiruvchi transport vositalarining kirishini cheklash va havo sifatini yaxshilash uchun London kabi shaharlarda kam emissiya zonalarini (LEZ) joriy qildi. Londonning ultra past emissiya zonasi (ULEZ) qat'iy emissiya standartlariga javob bermaydigan transport vositalaridan to'lov oladi, bu esa toza transport imkoniyatlarini moslashishini rag'batlantiradi.

Barqaror aviatsiya integratsiyasi. Shvetsiya barqaror aviatsiya yoqilg'ilariga (SAFs, sustainable aviation fuels), samolyotlarni elektrlashtirishga va muqobil harakatlantiruvchi texnologiyalarni tadqiq qilishga sarmoya kiritish orqali uglerodsiz aviatsiyaga erishish bo'yicha ulkan maqsadlarni qo'ydi. Shvetsiya hukumati innovatsiyalar va raqobatbardoshlikni rag'batlantirish bilan birga aviatsiya sektoridan issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirishga qaratilgan tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi.

Tezyurar poyezdlarga investitsiyalar. Xitoy dunyodagi eng keng va ilg'or HSR (High-Speed Rail) tarmoqlaridan birini rivojlantirib, tezyurar temir yo'l (HSR) infratuzilmasiga katta sarmoya kiritdi. Mamlakatning tezyurar poyezdlari yo'lovchilar uchun tez, samarali va kam emissiyali tashish imkoniyatlarini taqdim etib, qisqa masofali havo qatnoviga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va uglerod chiqindilarini kamaytiradi.

Mobillikni xizmat sifatida integratsiyalash (MaaS). Finlyandiya turli transport xizmatlarini, jumladan, jamoat tranzitini, sayohat qilishni, velosipeddan foydalanishni va avtomobillarni almashishni yagona raqamli tizimga birlashtirgan Mobility as a Service (MaaS) platformalarini joriy qilishda birinchi o'rinda turadi. Xelsinki kabi shaharlar uzluksiz va barqaror shahar harakatini ta'minlaydigan keng qamrovli MaaS yechimlarini rag'batlantiradi.

Barqaror yuk tashishni rivojlantirish. Shvetsiya barqaror yuk tashishni rag'batlantirish, jumladan, avtomobildan temir yo'l va suv yo'llariga modal o'tish, yuk mashinalari uchun muqobil yoqilg'idan foydalanish, logistika va ta'minot

zanjiri boshqaruvini optimallashtirish tashabbuslarini amalga oshirdi. Shvetsiya hukumati emissiyalarni kamaytirish va yuk tashish sohasida samaradorlikni oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Shahar yashil maydonlari va chiziqli parklarni rivojlantirish. Janubiy Koreya barqaror mobillikni targ'ib qilish va shahar atrof-muhitini yaxshilash uchun tashlab ketilgan temir yo'llar va daryo qirg'oqlari kabi transport yo'laklari bo'ylab shahar yashil maydonlari va chiziqli parklarni ishlab chiqdi. Seul kabi shaharlarning oldingi infratuzilmasi piyoda sayr qilish, velosipedda yurish va dam olish uchun jonli yashil yo'laklarga aylantirildi.

Aviatsiya uchun uglerod narxini belgilash va uglerod kompensatsiyasini joriy etish. Yevropa Ittifoqi (EU) emissiyalarni qisqartirishni rag'batlantirish va iqlim harakatlarini qo'llab-quvvatlash uchun aviatsiya sektori uchun uglerod narxini belgilash mexanizmlari va uglerodni kompensatsiyasi sxemalarini joriy qildi. Evropa Ittifoqi chiqindilari savdosi tizimi (EU ETS, EU Emissions Trading System) va CORSIA (Xalqaro aviatsiya uchun uglerodni qoplash va kamaytirish sxemasi, Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation) kabi dasturlar havo qatnovining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 октябрдаги “2019 — 2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4477- сон Қарори
2. Ваҳобов А.В., Хажибакиев Ш.Х. Яшил иқтисодиёт. Дарслик. –Тошкент.: “Universitet”, 2020. -262 б.
3. Lange, Glenn-Marie, Quentin Wodon, and Kevin Carey, eds. 2018. The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1046-6. P.8
4. Yuldasheva, S. A., G'iyosidinov, B. B., & Egamberdiyev, O. B. (2022). JAMOAT TRANSPORTI KORXONALARI MOLIVAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH

IMKONIYATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(11), 947-952.

5. Yuldasheva, S. A., Ravshanov, M. N., & Isroilov, S. A. (2022). AVTOMOBIL TRANSPORTIDA YO'LOVCHI TASHISH XIZMATINI TASHKIL ETISHNING XORIJ TAJRIBALARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(11), 941-946.